

KENTSEL YOKSULLUĞUN YAPISAL FAKTÖRLERLE ANALIZI: EKONOMİK VE POLİTİK YAPININ YENİDEN ÖRGÜTLENMESİ; KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

DOĞAN BIÇKI

Dr., Uludağ Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü

Özet

Bu makalede, “kentsel yoksulluk” sorunun yapısal/küresel kaynakları incelenmektedir. Kentsel yoksulluk sorunuyla ilgili literatür, ekonomik ve politik yapının yeniden örgütlenmesine vurgu yapmaktadır. Refah devleti uygulamalarındaki gerilemenin, yoksulluk sorununu şiddetlendirdiği ileri sürülmektedir. Bunun gelişmiş ülkeler için oldukça geçerli görünmesine rağmen, gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkeler için genellenebilir olup olmadığını bilmiyoruz. Benzer ve farklı yönlerin açığa çıkarılması için, karşılaştırmalı bir değerlendirme gerekmektedir. Bu çalışmada, kentsel yoksulluk olgusunun kavramsal çerçevesi çizildikten sonra; yoksulluk sorunda rol oynayan benzer ve farklı yönlerin aydınlatılması için gereken karşılaştırma; Türkiye ile özel bağlantısı içinde yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kent, Yoksulluk, Kentsel Yoksulluk

Abstract

In this article, the structural/global sources of "urban poverty" problem are examined. The literature related with the urban poverty problem, stress upon the re-organization of the economic and political structure. Its argued that the decline in the welfare state pratics, exacerbated the urban poverty problem. Although it seems fairly true for the developed counties; we do not know if its generalizable for the developing and least developed countries. In order to clarify the similar and distinct aspects, there should be a compared assessment. In this study, after drawing the conceptional frame of the urban poverty phenomenon, the mentioned comparison needed to clarify the distinct and the similar aspects playing role in the problem is made in accordance with Turkey in particular.

Key Words: *Urban, Poverty, Urban Poverty*

Giriş

Kentsel yoksulluk (urban poverty) kavramı, kentsel mekandaki yoksulluğun, küreselleşme süreçlerinin etkisiyle, belli bölgelerde yoğunlaşma eğilimini anlatmaktadır. Buna göre, kırsal yoksulluğun basitçe karşısına konacak bir kentli yoksulluğundan daha fazla bir anlam içeriğine sahiptir. Literatürde, 'yeni yoksullar', 'sınıf-altı yoksulluğu' biçiminde de kullanımlara sahip olan kavram, bilindik genel yoksulluk anlayışından farklı bir yoksulluk tipini tarif etmektedir.

Yeni kentsel yoksulluğun, genel yoksulluktan ayırıcı tarafı, küresel ekonomik alanda meydana gelen dönüşümler neticesinde, evvelce yoksulluk sorunu olmayan kitlelerin yoksul hale gelmesi, bu yoksulluğun görece kalıcı olması ve bu özellikteki kitlenin giderek toplumsal ve mekansal süreçlerden dışlanmasıdır. Kentsel yoksulluk, kimi durumlarda bir sınıf-altı (underclass) yoksulluğu biçiminde ele alınmaktadır. Sınıf-altı kitleden kastedilen, düzenli bir işi olmayan veya

hiçbir işi olmayan, devlet yardımlarına bağımlı, suç işleme potansiyeli yüksek, herhangi bir barınağı olmayan veya çok kötü barınma koşullarına sahip bir kitledir(1). Sınıf-altı biçiminde tanımlanan kitleye daha çok Birleşik Devletler'in metropollerinde ve 'dünya kenti' biçiminde tanımlanan Batılı ülkelerinin metropollerinde rastlanmaktadır. Daha az yaygın olmakla beraber, gelişmekte olan ülkelerin en büyük kentlerinde de benzer bir kitlenin ortaya çıkmakta olduğu gözlenmektedir. Gökdelen altlarında, metro banliyölerinde karton kutular üzerinde sürdürülen yaşam, bu kitlenin hem toplumsal hem de mekansal bakımdan 'yersizliğini' sergilemektedir. Bir zenginlik ve ilerilik ikonu olarak görülen metro ve gökdelenlerin bu kitlenin kartonlu yaşamına sahne oluşturmaları, meydana gelen zenginliğin hangi eşitsiz ölçüler içinde paylaşıldığını da göstermektedir. Türkiye'de sokak çocukları, baliciler vb. olarak nitelenenler dışında, sınıf-altı ile benzerlik kurulabilecek yaygın bir kitle gözlenmemektedir.

Küreselleşme sürecinin meydana getirdiği ekonomik ve politik dönüşümler, sosyal eylemin ve gündelik yaşamın cisimleştiği yer olan kentsel mekanda izlenmektedir. Buna göre, küreselleşme sürecinin yaratmış olduğu sosyal değişim, kentli grupların yaşam koşullarını farklı biçimlerde değiştirmekte; olumlu veya olumsuz yönde değişen/dönüşen yaşam pratikleri kentsel mekanda yansımalarını bulmaktadır. Fakat, bu süreçte kentin, salt bir yansıtıcı, içi boş edilgen bir yatak/konteynir olarak düşünülmesi de mümkün değildir. Zira, her bir kenti şekillendiren ve dolayısıyla küreselleşme sürecinden farklı biçimlerde etkilenmesine yol açabilecek olan özgül tarihi, kültürel ve ekonomik formasyonları vardır. Diğer bir ifadeyle; somut mekanlarda ortaya çıkacak olan sorunlar, ülkelerin ve onların kentlerinin siyasi, kültürel, tarihi ve ekonomik özelliklerine göre çeşitlenmek durumundadır. Bu bağlamda,

bir takım evrensel(küresel) eğilim ve ortaklıkların saptanması ilk elde mümkün görülse bile, tüm yerelliklerde aynı nitelik ve yoğunlukta varlık bulmasını beklemek doğru olmayacaktır.

Bu yazıda, kentsel yoksulluk olgusunun kavramsal çerçevesi çizilmekte ve küresel/yapısal kaynakları irdelenmektedir. Yapılan irdeleme çerçevesinde Batı Avrupa ve Kuzey Amerika deneyimleri ile Türkiye'nin de dahil olduğu gelişmekte olan ülke kentlerinin farklılaştığı ve benzeştiği noktaların aydınlatılması hedeflenmektedir. Zira, ilgili literatürün önemlice bir bölümü, söz konusu farklılıkları dikkate almadığı için, teorik bakımdan sofistike fakat somut yerellik ile uyumsuz/örtüşmez; sorgulamasız varsayımlara dayalı bir meta söylemi yeniden üretmekten öte bir işlev görmemektedir. Çalışmanın kapsamı, kentsel yoksulluğun yapısal nedenleri ile sınırlandırılacaktır. Zira, yapısal nedenler dışında kalan nedenler, kendi başlarına değerli olmakla birlikte hem oldukça spesifik; hem de bir genellemeye ulaşabilmek için etraflı nicel ve nitel saha çalışmalarını gerektirmektedir. Kentsel yoksulluğun yapısal nedenleri ile spesifik/olumsal nedenlerinin aynı çalışma içinde buluşturulması hem yöntem açısından hem de çalışmaya ayrılan azami sınırlar bakımından güçlükler yaratacağından, tercih edilmemiştir.

1. Kentsel Yoksulluk

1.1. (Kentsel) Yoksulluğun Tanımlanması

Yoksulluk kavramının tanımlanması, kavramın doğasındaki dinamik ve görelî karakterden ötürü oldukça güçlükler içermektedir. Kavramın tanımlanmasındaki ve buna bağılı olarak ölçülmesindeki güçlük, yoksulluğun çeşitli boyutlarının birbirinden ayrılarak incelenmesi yöntemiyle giderilmeye çalışılmıştır. Diğer bir ifadeyle, yoksulluğun, hangi 'yoksunlukları' içerdiğinin saptanmasını gerektirmiştir. Buna göre,

temel olarak iki tür yoksulluk ortaya çıkmaktadır: Mutlak Yoksulluk ve Göreli Yoksulluk

Mutlak yoksulluk; kişinin gelir ve tüketim harcaması bakımından sahip olduğu maddi güce bakılarak saptanmaktadır. Tüketim harcamalarına göre yapılan hesaplamalar, bir kimsenin günlük olarak alması gereken kaloriyi sağlayacak temel gıdaların gerektireceği harcamaya göre yapılmaktadır. Buna göre, en düşük maliyetli gıda harcamalarının parasal değeri bir yoksulluk eşiği oluşturmakta; gelir azlığı dolayısıyla bu eşiğin altında kalanlar 'mutlak yoksul' olarak nitelenmektedir. Mutlak yoksulluk yaklaşımı, kendi içinde pek çok sorun içermekle beraber; açlık sorununu da barındıran yetersiz beslenme koşullarıyla yüz yüze olan az gelişmiş ülkelerin yoksulluk durumunu tanımlamak için uygun görünmektedir(Şenses,2001:63).

Dünya Bankası, günlük geliri asgari 2400 kalori değeriindeki besini almaya yetmeyen insanları, mutlak yoksul olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşıma göre, günlük bir dolarlık harcama seviyesi mutlak yoksulluk sınırını oluşturmaktadır. Günlük bir dolar mutlak yoksulluk sınırı, ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre farklılaştırılmıştır. Türkiye'nin dahil edildiği Doğu Avrupa ülkelerinin içinde bulunduğu grup için bu miktar dört dolardır(Seyyar, 2003: 39).

Dünya Bankası'nın yoksulluk sınırı olarak geliştirdiği, günlük bir dolar gelir standardı, bazı yazarlara göre, yoksulluğun küresel boyutunu saklamaya yöneliktir. Buna göre, dünya yoksullarının sayısı manipüle edilmekte ve olduğundan çok daha az gösterilmesi sağlanmaktadır. Nitekim, günde bir dolar eşiğinin yoksulluk standardı olarak kabul edilmesi durumunda, dünya nüfusunun ancak beşte birinin (1.2 milyar) yoksul olduğu sonucuna varılmaktadır. Dünya Bankası, bu yöntemle dayanarak az gelişmiş ülkelerde yoksulluğun gerileme eğilimi içinde

olduğunu ileri sürmekte ve bu yoksulluğun Üçüncü Dünya'ya özgü bir sorun olduğu mesajını vermektedir(2).

Nitekim, günde bir dolar kriterinden hareket edildiğinde gelişmiş ülkelerde neredeyse hiç yoksul kalmamaktadır. Mutlak yoksulluk kavramının söz konusu yetersizliklerini gidermek üzere 'görelî yoksulluk' kavramı ortaya atılmıştır. Kalkınmış ülkelerde yaygın olarak kullanılan görelî yoksulluk göstergesi, ülke içindeki ortalama gelirin belli bir oranı altında geliri olanları içerir. Bugün Avrupa Birliği mensubu ülkelerde, görelî yoksulluk seviyesi, ortanca gelirin yüzde ellisinin altında geliri olanları kapsamaktadır. Gelişmiş ülkelerde kullanılan görelî yoksulluk seviyesi, gelir dağılımı yapısıyla da doğrudan ilişkilidir. Örneğin Fransa'daki görelî yoksulluk oranı Slovakya'dan daha yüksektir; çünkü Slovakya'daki ortalama gelir Fransa'dan aşağı olmakla beraber gelir dağılımı daha iyi durumdadır. Ancak, Slovakya'daki ortalama yoksul, Fransa'daki ortalama yoksuldan mutlak olarak daha yoksuldur (İnsel,2001:64,66). Buna göre, görelî yoksulluk yaklaşımı, bir toplumun içindeki yoksulların toplumun diğer fertlerine göre durumlarını saptamaya elverişli iken ; toplumlararası karşılaştırmalara uygun düşmemektedir.

Bu karşılaştırma çerçevesinde, mutlak yoksulluğun ekonomik gelişme ile bertaraf edilebileceği görülür iken ; görelî yoksulluğun her zaman var olacağı kabul edilmiş olmaktadır (Pacione, 1997: 42). Her iki yaklaşımın da kendi içinde barındırdığı dezavantajlar, yoksulluk analizlerinin teorik doğrultusunu, maddî yoksunluklardan sosyal yoksunluklara doğru kaydirmiştir. Bu bağlamda, sosyal yoksunlukların kaynağı olarak sosyal dışlanma ve bunun mekansal ifadesi olan mekansal yarılma kavramı, yoksulluk tartışmalarının içine girmiştir. Sosyal dışlanma kavramı, Bileşik Devletler'deki yoksulluk sosyolojisine

bütünöyle girmemekle beraber; Avrupa'daki tartişmalarda önem kazanmaktadır.

Sosyal dışlanmayla-yoksulluğun ilişkisi şöyle kurulabilir: Eğer birey, bir sosyal dışlanmaya muhatap ise, topluma etkin olarak katılmada sınırlı bir yapabilirliğe (capability) sahiptir(Bradly,2000: 723,724). Yapabilirlik, toplumda etkin olarak işlev görme ve toplumun geneline eşit ve tam olarak katılabilme yeteneğidir. Buna göre, yapabilirlik kavramı, yoksulluk ve sosyal dışlanma arasındaki bağı kurmakta; sosyal dışlanma, kişiyi yoksul kılan temel yeteneklerin yokluğunu belirlemektedir. Bu bağlamda, yoksulluk, daha az iyi olma hali değildir; ekonomik araçlardan yoksunluk dolayısıyla iyi olmak durumunu sürdürmekten yoksunluktur. Diğer bir ifade ile, yoksulluktan çıkış için gerekli olan temel ekonomik araçlardan yoksun olma durumudur(A.Sen'den akt. Bradly, 2000:725).

Yoksulluk konusuna bu açıdan bakılması durumunda, kentsel yoksulların ikili bir dezavantajı beraberce yaşadıkları açık olarak görölmektedir. Kentsel yoksullar, bir yandan bireysel olarak bir yoksulluk durumu yaşamakta; diğer yandan, kendilerinin yaşam şartlarını iyileştirme çabalarını destekleyebilecek bilgi/beceri/sosyal bağlantıya sahip insanlarla bir arada olma şansını yitirmektedirler. Bireylerin amaçlarını gerçekteştirmesini destekleyen sosyal bağlantının zayıflığı, etkin topluluk normlarından yoksun bir çevreyi ortaya çıkarmaktadır. Bu durumda olan yoksulluk alanlarında, kültürel sosyalleşme ve örnek alma yoluyla kuraldışı davranış gösterme eğilimi artmaktadır. Böyle bir iklim içinde yetişen bireyler, düzenli iş-aile-eğitim kurumlarına yönelik negatif tutumu içselleştirmektedir. Diğer yandan, yoksulluk alanlarında yaşanan güvensizlik ve tehdit duygusu, bireyleri kendi akraba ve arkadaşları dışında kalan bireylerle ilişki kurmaktan kaçınmaya itmektedir. Bu

durum sosyal bütünleşme açısından sorunlar doğurmaktadır(Rankin & Quane, 2000:142,143).

Bu yaklaşım biçiminde, yoksulluğun ekolojik etkileri ortaya konmuş olmaktadır. Yoksulluğun etkilerinin ekolojik bir içeriğinin olduğu teslim edilse bile; yoksul bir nüfusu barındıran tüm yerleşimlerin, aynı biçimde 'toplum dışı' davranışlar geliştireceklerini varsaymamız için içkin(inherent) bir neden bulunmamaktadır. Zira, mekanda oluşan sosyal eylemin, tüm nedenleri değil; ancak bazı nedenleri mekansaldır. Buna göre, yoksulluğun mekansal yoğunlaşması, yoksulluk döngüsünün kırılmasında zorlayıcı bir etken olarak işlev görmekle beraber; bunun, süreçlerden bağımsız olarak işleyen pür bir neden olarak görülmesi de mümkün değildir.

Diğer yandan, kimlerin hangi kritere göre yoksul olarak kabul edileceğinin ortaya konması; kentsel yoksulların analiziyle ilgili boyutu kendiliğinden ortaya çıkarmamaktadır. Kentsel yoksulların analiziyle ilgili problem, bu kitlenin yoksulluk deneyimleriyle ilgili çeşitli boyutların ayrıştırılması yöntemiyle aşılmaya çalışılmıştır. Bu boyutlardan zaman, mekan ve davranış biçimini esas alan tanımlama biçimleri ön plana çıkmaktadır.

Yoksulluğun zamana göre tanımlanmasında, aile ve bireylerin uzun süreler yoksulluk durumunda kalmış olmaları veri olarak alınmaktadır. Yoksulluk durumunun uzun süreler devam etmesinden ötürü, bu yoksulluk biçimi, kalıcı yoksulluk (persistent poverty)olarak adlandırılmaktadır. Mekana göre tanımlanan yoksulluk biçiminde ise, yüksek işsizlik ve kötü barınma koşulları içeren, mekansal olarak kentin belli yerlerinde yoğunlaşmasından ötürü semt yoksulluğu (neighborhood poverty) adını da alan, getto yoksulluğu söz konusu edilmektedir. Yoksulluğun davranış biçimine göre tanımlanmasında, iş yaşamına

katılma ve etik konularda toplumun genelinden farklı tutumlara sahip olan sınıf-altı yoksulluğu (underclass poverty) anlatılmaktadır (Jargowski&Bane,1991:235-236). Sınıf-altı ve getto yoksulları arasında kavramsal bir ayırım olmakla beraber, çoğu kez, her iki kavram birbirinin yerine geçebilmektedir.

1.2. Sınıf-altı ve Getto Yoksulluğu Ayırımı: Getto Yoksulluğunun Kentsel Yoksulluk İçindeki Konumu

Sınıf-altı kavramı, kelimenin kurgusunun çağrıştırdığı biçimde alt sınıfa mensup olan bir kitleyi değil, taşıdığı davranışsal karakterden ötürü bilinen sosyolojik ve iktisadi sınıflardan birine dahil olmayan, toplumun geneliyle uyuşan verili bir etik normu olmayan, çoğu kez işsiz, yardım bağımlısı ve yetersiz eğitiminden veya buna eşlik eden etnik dezavantajından ötürü dikey ilerleme imkanı olmayan bir kesimi anlatmaktadır.

Bauman'a (1999:10,108) göre; sınıf-altının günümüz toplumuna sunduğu en önemli hizmetlerden biri, artık kuvvetli bir dış düşman tarafından tüketilmeyen korku ve endişeleri üzerine çekmesidir. Bu bağlamda sınıf-altı, ortak zihinsel sağlık için çok önemli bir ilaç olarak, dış düşmanın yerini almaya aday bir iç düşman görünümündedir. Bauman'ın sınıf-altı analizinde dikkat çekici bir başka yön, tüketim toplumu-yoksulluk ilişkisine yaklaşımdır. Bauman'a göre, tüketim toplumunda, seri imalat artık kitlesel emek gücüne ihtiyaç duymadığı için; bir zamanlar yedek işgücü olan yoksullar, 'defolu' tüketicilere dönüştürölmüştür. Bu bağlamda, geçmişte yoksul olmak anlamını 'işsiz olma durumundan' aldıysa; bugünkü anlamını 'yeterince tüketemiyor olma durumundan' almaktadır.

Bauman'ın yaklaşımı, yoksulluğun tanımlanmasında yetersiz tüketim kapasitesi üzerine odaklanmanın eksikliğini hatırlatması

bakımından önemlidir. Zira, yoksul kimsenin, topluma katılımının en önemli aracı olan, üretici kapasitesin önemi gözden kaçırılmış olmaktadır. Küreselleşme çerçevesi içinde ekonominin yeniden örgütlenmesi, bu kitlenin üretici olma kapasitesini sınırlayarak, hem iş süreçlerinden hem de toplumsal karar alma süreçlerinden dışlanmasına yol açmaktadır.

Kentsel yoksulluk ile ilgili çoğu çalışmada, kentsel mekandaki yüksek yoksulluk yoğunlaşmasıyla tanımlanan getto yoksulluğu ile davranışsal özelliklere göre tanımlanan sınıf-altı yoksulluk arasında net bir ayırım yapılmamıştır. Bu durumun bir sebebi, sorunun moral faktörlerle analizinin, 'kurbanı sorumlu tutma' şeklinde bir algılamaya yol açması ve böylelikle yoksulluk sorununu görmezden gelen politik tavırlar için bir meşruiyet sağladığının düşünülmesidir. Örneğin, sınıf-altı ve diğer yoksulluk biçimleri arasında moral bir ayırımın yapılmasını, sağ hükümetlerin yürüttükleri ulusal kent politikalarının meşrulaştırılması olarak gören yazarlardan ikisi olan Fainstein ve Harloe(1992:10); New York ve Londra'nın sınıf-altı fenomenlerinin karşılaştırmalı bir analize konu edildiği *Divided Cities*' de, bundan 15 yıl evvelinde sınıf-altı kesimin, düşük ücretli, beyaz olmayan, Amerikan iş pazarının en altında yer alan göçmen işçilerle sınırlı iken, günümüzde işsizlik probleminin derinleşmesiyle resmi iş piyasasıyla zayıf bağlantısı olan tüm yoksulları içerdığını ve dolayısıyla mekansal odağın genişlediğini ileri sürmektedir.

Aynı görüşü destekleyen Wilson'a göre, sınıf-altını diğer ekonomik bakımdan dezavantajlı gruplardan ayıran, bunların marjinal ekonomik konumu veya işgücüyle zayıf bağlantılarıdır ki; bu durum sosyal ortam ve yerleşimce pekiştirilmektedir(1992:653). Bu bakış açısından, yoksulluğun moral faktörlerle analizi; diğer bir deyişle, davranışsal karakterle analizi mümkün değildir. Resmi iş piyasasına

bağlı olup olmama faktörü temel değişken olarak ele alındığından ötürü, mekansal odak genişleyerek belirsizleşmekte; çeşitli yoksul kesimler arasında kültürel farklılaşmalar ortaya çıkma olasılığı saklı tutulmakla beraber, tüm sınıf-altını birleştiren bir yoksulluk kültürünün olamayacağı kabul edilmektedir(3).

Sınıf-altı yoksulluğu ile getto yoksulluğu arasında net bir ayrımın konmamasının bir başka nedeni de, bazı yazarlarca açık veya örtük olarak yoksulluğun davranışla ilgili boyutunun, ekonomik yoksunluk boyutundan daha sorunlu olarak görülmesi ve bu bağlamda yoksulluktan bir sorun olarak bahsedildiğinde, sınıf-altı yoksulluk biçiminin kastediliyor olmasıdır(4). Nitekim, bariz biçimde Amerikan kentlerinde olmak kaydıyla bazı Batı Avrupa kentlerinde, sınıf-altı yerleşimlere ait suç oranlarının yüksek olması; sınıf-altı yerleşimlerin, yoksulluğun bir kültür olarak yeniden üretimine katkıda bulunması ve bünyesinde etnik ayrımcılıkla ilgili bir tarafının da bulunması gibi özellikler, söz konusu yaklaşım şeklini desteklemektedir. Bu yaklaşım biçiminde, yapısal faktörlerin rolü göz ardı edilmemekle beraber, bütün olarak bu faktörlere indirgenmesi de yeterli görülmemektedir.

Sonuç itibariyle, kentsel yoksulluğun, *davranışla ilgili boyutların* vurgulandığı bağlamlarda 'sınıf-altı' yoksulluk kavramı; *mekansal etmenin* ve *yapısal nedenlerin* ön plana çıkarıldığı durumlarda 'getto yoksulluğu' kavramına başvurulmaktadır. Zira; her iki kategoriye birleştiren, işsizlik, yetersiz eğitim durumu, bazen etnik dezavantaj gibi özelliklerin bulunması, bu iki kategori arasında katı bir ayrım yapılmasını da gereksiz kılmaktadır. Bu bağlamda, '**kentsel yoksullar**' ifadesi yoksulluğun mekan ve davranış boyutlarını birlikte kapsayan bir üst çerçeve haline gelmektedir.

Kentsel yoksulluğun yapısal faktörlerle analiz edildiği çalışmalarda, yoksulluğun zaman ve davranışa göre olan değil, **mekansal yoğunlaşmaya** bağlı olan boyutu öncelikli olarak ele alınmaktadır. Bu durumun iki nedeni vardır. Birincisi, zamana göre yoksulluğun tanımlanmasının ‘belirli’ bir mekansal referansı bulunmamaktadır. Diğer bir ifade ile, gerek getto yoksulluğu gerekse de sınıf-altı yoksulluğu zaman boyutunu kendi içinde barındırabilmektedir. İkincisi, davranışa göre tanımlanan sınıf-altı yoksulluğu, ülkemizin de dahil olduğu bir çok coğrafya için istisna olup, aynen zaman boyutunda olduğu gibi tanımlı bir mekansal odaktan yoksundur. Ülkemizde tinerci, balıcı, köprü altı çocukları olarak anılanlar dışında yaygın bir sınıf-altı fenomeni gözlenmemektedir. Zira, ülkemizde, sınıf-altının, çalışmaya karşı olumsuz bir etik geliştirmesinde katkısının olduğu düşünülen, refah yardımı/ işsizlik sigortası gibi, kişinin çalışmadan yaşamasına bir ölçüde imkan veren araçların etkinliği çok sınırlıdır. Ancak bu durum, getto yoksullarının toplumun genel değerlerinden ayrılan bir davranış biçiminden beslenip beslenmediklerinin analiz edilmesinin önünde bir engel değildir.

Bu aşamada, mekan odaklı bir tanımlama biçimi olarak konumlandırılan getto/semt yoksulluğunun, yoksulluk fenomeni içindeki yeri belirlendikten sonra, sırayı kentsel yoksulluğun küreselleşme süreciyle bağlantısını oluşturan yapısal faktörlerle analizi almaktadır. Konunun yapısal faktörlerle analizi, mekan odağının dışına çıkılarak (küresel) süreçlere bakılmasını gerektirmektedir. Bu süreçlere bakılmasının önemi, bir yandan yoksulluğun oluşumu ile ilgili; diğer yandan, mekanda yer tutması ile ilgili mekanizmaları açıklama olanağı sağlamasından kaynaklanmaktadır.

2. Kentsel Yoksulluğun Yapısal Faktörlerle Analizi: Ekonomik ve Politik Yapının Yeniden Örgütlenmesi

Kentsel yoksulluğun yapısal faktörlerle analizinin bağlamını Şu Şekilde ortaya koymak olasıdır: Küresel ekonomideki dönüşümler ve teknolojik ilerleme ile beraber genel bir işsizlik ortaya çıkmaktadır. Sanayi üretiminden hizmet üretimine olan yönelim, eski manifaktür işleri tasfiye eder iken yerlerine daha önce var olmayan yeni iş alanları açmaktadır(5). Ancak, yeni yaratılan işler miktarca az olduğu gibi; az bir kısmı uzmanlık gerektiren, dolayısıyla yüksek getiriye sahip işlerdir. Geriye kalan işler ise, kısmi zamanlı, uzmanlık gerektirmeyen ve dolayısı ile düşük getirili işlerdir. Uzmanlık işleri dışında kalan işlerin düşük getirili olmasından ötürü, buralarda istihdam olunan kitlenin yoksulluk sarmalını aşması mümkün olmamaktadır. Sonuç olarak, yoksulluğun yapısal faktörlerle analizinde çalışıp çalışmama ve çalışılıyor ise ne türden bir işe sahip olunduğu önem kazanmaktadır.

2.1 İş ve Çalışma Yaşamındaki Dönüşümler

Son 20-25 yılda tüm dünyada artan bir işsizlik fenomeni gözlenmektedir. Gözlenen işsizliğin önemli bir bölümü, istihdam daraltıcı ileri teknoloji ürünlerinin kullanıma sokulmasından kaynaklanmaktadır. Bilgisayarlaşma(computerization) olarak da ifade edilen bu durumda , insan emeğine olan ihtiyacın azalması sonucunda işsizlik kendiliğinden ortaya çıkmış olmaktadır.

Küresel rekabet koşulları altında, firmaların verimlilik artışı sağlama ereğine bağlı olarak, görece pahalı girdilerden biri olan ücretten tasarruf edilmeye çalışılması, yalnızca imalat sektöründe değil; hizmet sektöründe de işgücü indirimini sağlayacak formülleri gündeme getirmektedir. Hizmet sektöründe giderek yaygınlaşan otomasyona, bankacılık işlemleri örnek olarak gösterilebilir. Bankalar, sesli yanıt

sistemi, bankamatik, Q matik gibi uygulamalarla; bir yandan, şube sayılarını azaltırken; diğer yandan çalışan sayısında tasarruf sağlamaktadır(Rifkin, 1996: 116-117). Hatta, Citi Bank gibi kimi çokuluslu-küresel firmalar, yerel şubeler açmaksızın; yerel bankaların aracılık hizmetlerinden ve yerel işgücünden faydalanarak (pazarlama aşamasında) kredi kartı pazarına girebilmektedir. Bu durumda gerek fiziki bir yatırım yapılmaksızın gerekse de insan kaynaklarına yatırım yapılmaksızın, finans pazarına ortak olunabilmektedir.

İşsizliğe katkı yaptığı düşünülen faktörlerden bir diğeri, kamu ekonomilerinin neo-liberal programlar çerçevesinde küçültülmesi gereğince gündeme gelen özelleştirme faaliyetidir. Özelleştirme ile işsizlik arasındaki ilişkiyi, otomasyon konusunda olduğu gibi, küresel rekabet kavramı sağlamaktadır. Rekabet gücünü arttırmak isteyen özel sektörün maliyet düşürmek amacıyla daha az emek faktörü ile daha çok verim elde etme mücadelesi, işsizlik sorununa doğrudan ve dolaylı olarak etki etmektedir. Bu türde iş kayıplarının özellikle sanayi tipi üretimde kitlesel olarak istihdam olunan orta sınıf işçiler için ağırlığı bulunmaktadır. Sendikal örgütlenmelerin güçlü olması dolayısıyla, emek miktarının azaltılmadığı ve maliyetinin de düşürülemediği durumlarda, firmalar, emeğin daha ucuz olduğu bölgelere üretimlerini kaydırabilmektedir. Üretim sürecinin parçalanabilmesi ve emek maliyetinin daha düşük olduğu yerlere taşınabilmesi, emek ücretinin görece yüksek olduğu Batı toplumları için daha büyük bir sorun yaratır durumdadır. Goldsmith'in(1996:174) de belirttiği gibi, Avrupa, Asya ile rekabet edebilmek için, az emek/ileri teknoloji kullanarak rekabet etmek durumundadır; bu da Avrupa için orta ve uzun vadede daha çok işsizlik anlamına gelmektedir.

İşsizliğin genelde gelişmişlik düzeyi ve ekonomik büyüme ile ilişkisinin kurulmasına rağmen, gelişmiş ekonomilerde de aynı sorunun varlığı söz konusudur. Örneğin, 1991 yılı verilerine göre, Birleşik Krallık'ta çalışma yaşında olduğu kabul edilen 16 yaş ve üzerindeki nüfusun çalışma hayatına katılımları şu şekildedir: Hane halklarının % 35.7 'si iki veya daha çok çalışan bireyden oluşur iken; hemen hemen aynı oranda bir miktarı hiçbir işi olmayan bireylerden meydana gelmektedir. Daha ilginç olan nokta, çalışma yaşında olmayan(bağımlı) çocukların % 17.4'ü, herhangi bir çalışanı olmayan ailelerde dünyaya gelmektedir. Bu oran yalnızca Londra dikkate alındığında %22.9'a yükselmektedir(Dunford,1997:265).

Diğer yandan, söz konusu alanda, iş artışının yaşandığı tek sektör hizmetlerdir: Artışın %24'lük kısmı dağıtım; %43'lük kısmı finansal hizmetler; %23'lük kısmı diğer hizmetlerden oluşmaktadır. Yalnızca %7'lik bir kesim ileri teknoloji ile ilgili etkinliklerden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda, 1981-1991 aralığında iş ve cinsiyet kompozisyonunda ciddi bir değişim yaşanmıştır: 1.3 milyon tam süreli erkek-egemen iş ortadan kalkmıştır. Yeni iş olanaklarının %23'ü tam süreli erkek istihdamı sağlayan ; %39'u tam süreli kadın istihdamı sağlayan işlerden ve %23'ü kısmi zamanlı kadın istihdamı sağlayan işlerden oluşmaktadır (Dunford, 1997:267). Tam zamanlı veya kısmi zamanlı kadın işlerinin artışı, kadınların iş yaşamına katılımını artırmakta; ailenin yoksulluk sınırının altına düşmesini engellemektedir. Ancak, kadının iş yaşamına katılımı, ailenin yaşam standardını yukarı çekmek için kafi gelmemektedir. Bunun nedenlerinden biri, tam zamanlı ve kısmi zamanlı kadın işlerinin düşük statülü işler olması; diğer nedeni ise, eşit statülü işlere sahip olmaları durumunda bile ortalama kadın

kazancının erkeklerden daha az olmasıdır(Bondi & Christie 1997:304,306).

Sassen'e göre(1994:102); işsizliğin büyük kentlerde uzun süredir varlığını koruması, bir yandan işverenin pazarlık konumunu güçlendirirken; diğer yandan iş piyasasındaki en dezavantajlı grupların daha güvensiz ve marjinal işleri kabul etme durumlarını ortaya çıkarmaktadır. İnfomal işlerin artışıyla iş yaşamının istikrarsızlaşması ve iş olanaklarının kutuplaşması, yeni sosyal bölünmelere neden olmaktadır.

Diğer yandan, ekonominin gelişkinlik düzeyi ile istihdam için talep edilen kitlenin kalitesi arasında doğrusal bir ilişki yoktur. Nitekim, yüksek dinamizm ve ileri teknoloji kullanan sektörler de düşük ücretli işler barındırmaktadır. Bunun yanı sıra, manifaktür ve düşük ücretli hizmet işleri gibi geri sektörler de ileri ekonomiler içindeki varlığını korumaktadır. İleri endüstrilerin genelde finans gibi iyi pozisyona sahip beyaz yakalı işlerden oluştuğu varsayılmasına rağmen; bu sektörler de temizlik işçisi veya depo memuru gibi çok sayıda düşük ücretli işler barındırmaktadır. Sonuç olarak kentin, uluslararası hiyerarşideki yerine bakılmaksızın, ileri bilgi ekonomisinin parçaları gibi görülmeyen, önemli miktarda düşük ücretli işi bünyesinde barındırması söz konusudur(Sassen,1994:105).

Sassen'in *küresel ekonomideki yerlerine bakılmaksızın* kaydıyla belirttiği durum, *küresel ekonomideki yerlerine bakıldığı* durumda da geçerlik taşımaktadır. Örneğin, Brüksel'in Avrupa Birliği'ne girmesinin ardından birliğin merkezi haline gelmesiyle yaşadığı küreselleşme deneyiminde, yalnızca iyi eğitilmiş ve iyi ücretli elitler değil; Avrupa Birliği ile ilgili otel, gıda, temizlik ve güvenlik hizmetlerinde istihdam edilen vasıfsız -düşük eğitim ve ücrete sahip kent sakinleri de yer

almıştır(Beaten, 2001:119). Bu noktaya kadar belirtilen sorunlar, işin kıtlığı ve niteliği ile ilgilidir. Bir yoksulluk nedeni olarak ele alınan işsizliğin, yapısal nedenlerden ötürü çalışmama veya az gelir getirici işlerde çalışılabilme durumunu ortaya çıkardığı ifade edilmiş olmaktadır.

İşsizliğin artışına ilişkin, bir başka düşünme biçimi, işsizliği, seçimlik bir mesele veya çalışmaya karşı gelişen yeni bir etik meselesi olarak ele almaktadır. Bu yeni etiğin gelişiminde ölçüsüz sosyal desteğin teşvik ediciliğinden bahsedilmektedir. Başka bir biçimde ifade edecek olursak, insanların çalışmamak dolayısıyla elde edeceği gelir-devlet yardımı- çalıştığı durumda elde edeceği kadar olmasa bile; kişinin çalışmadan yaşamasına asgari düzeyde imkan tanıyacağı için, çalışmama yönünde bir eğilim oluşturduğu yönünde düşünceler bulunmaktadır(6). Buna göre, işsizliğin olumsuz etkileri ortadan kaldırılmak istenirken daha kalıcı hale getirilmiş olmaktadır. Bu durumda, bazı yazarlar, yoksulluğun derinleşmesinde yetersiz devlet yardımını bir neden olarak görür iken; bazıları da refah devleti uygulamalarının yoksulluğu kalıcılaştırdığını ileri sürmektedirler. Sonuç olarak; ister, yaygın olarak kabul edildiği biçimiyle yapısal faktörlerden kaynaklansın; isterse de bir yanlış teşvik sonucu ortaya çıktığı kabul edilsin, yoksulluk sorunun ardında yatan 'gelir eksiltici bir faktör olarak yaygın bir işsizlik sorununun' olduğu gerçeği değişmemektedir.

2.2 Devletin Değişen Rolü: Refah Devletinden Neo-Liberal Devlete

Refah devleti anlayışının yürürlük süresinin, tüm coğrafyaları bağlamamak kaydıyla, II. Dünya Savaşı sonrası ile kapitalist sistemin bir birikim krizine girmesi ile sona erdiği düşünülen 70'lerin ortaları/sonları olduğu kabul edilmektedir. II. Dünya Savaşı sonrasında yürürlükte olan ulusal refah devleti rejimi, bölgelerarası uzun dönemli kaynak transferiyle sosyo-mekansal farklılaşmaları gideren temel mekanizma

olmuştur. Kent içi çöküntü bölgelerinin temizlenmesi ve bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının görece azaltılmış olması, sistematik bir sosyo-mekansal yeniden dağıtımın eseri olarak görülmektedir. Bu bağlamda, devletin değişen rolü dolayısıyla, sosyal güvenlik harcamalarında kesintiye gidilmesi, sosyo-mekansal farklılaşmaları yeniden arttırmıştır. Yeni durumda, ekonomik alan uluslararası rekabete açılarak, serbest piyasa koşullarına göre şekillenmiştir. Bölge içi ve bölgeler arasındaki rekabetin artması, işsizlik, yoksulluk ve sosyal kutuplaşmanın derinleşmesiyle sonuçlanmıştır(Swyngedouw, 1997:174).

Refah devletinin dönüşümü ile kentsel yoksulluk arasında bir ilişki kurulmasının temel nedeni, refah devletinin aynı zamanda en büyük işveren ve yatırımcılardan biri olarak düşünülmesidir. Refah devletinin krizi, bir yandan kamunun işveren olma konumunun zayıflamasına ve dolayısıyla işsizliğin artmasına yol açarken; diğer yandan, sosyal harcamaların kısılmasından ötürü, dar gelirli kentlilerin yaşam koşullarının zorlaşmasına neden olmuştur. Refah devletinin krizinin diğer bir yönünü, yatırımcı olarak etkinliğinin azalması oluşturmaktadır(Buck,vd.1992:72). Refah devletinin yatırım alanından çekilmesiyle oluşan boşluk, küresel serbest piyasa koşullarına göre işlediği düşünülen yerel yönetim-özel sektör işbirliği ile doldurulmuştur. Söz konusu işbirliğinin kentsel mekandaki yansımalarının ve yoksulluk sorunu üzerine olan etkilerinin, kentsel yenilenmeyi de içeren yeniden yapılanma faaliyetleri aracılığıyla da izlenmesi mümkündür.

Refah devletinin dönüşümüyle kentsel yoksulluk arasındaki ilişkiyi kuran en önemli öge, konut ihtiyacının karşılanması konusudur. Refah devleti, barınma ihtiyacını dezavantajlı kitleler açısından bir kamusal ödev olarak ele aldığı için, düşük gelir gruplarına yönelik sosyal konut üretimini 80'li yıllara kadar desteklemiştir. Fakat, 80'li

yılların sonrasında, neo-liberal programlar çerçevesinde bu alanın büyük oranda piyasa mekanizmasına bırakılmış olması; gelişmiş ülkelerde, bir yandan evsiz yoksulların artışı, diğer yandan alt ve orta sınıfların konut kiralalarının yüksekliği nedeniyle buldukları yerlerden başka bölgelere göç etmesi sonucunu doğurmuştur. Söz konusu etkileri meydana getiren yeniden yapılanma projelerine Fransa'nın Euralille; Almanya'nın Frankfurt ; Birleşik devletlerin New York kent merkezleri örnek olarak gösterilebilir.

Fransa'nın Lille metropolünde hayata geçirilen 'Euralille' ve bu projenin bir parçası olan University 2000 projeleri, söz konusu etkileri meydana getiren örneklerden birisidir. Lille metropolünün küresel rekabet koşullarına göre yeniden yapılanması hedefine uygun olarak yapılan yeni lüks konutlar, üst gelir gruplarını bölgeye çekmiş; ancak, düşük gelirli kesimlerin barınma ihtiyacına katkı sağlamamıştır. University 2000 projesine göre, öğrenciler ve yerel toprak ağaları lehine ve yerel halk aleyhine olmak üzere bazı düzenlemelere gidilmiştir. Örneğin, büyük apartmanlardaki daireler bölünerek stüdyo evlere dönüştürülerek öğrencilere yüksek fiyatlarla kiralanmıştır. Konut talebinin artışı ve kiralaların yükselmesi yerli sakinlerin aleyhine olmuştur. Yerel sakinler alt kentlere gitmek zorunda kalmıştır. Bu durum, halkın en yoksul kesiminin kentin güneyine çekilmesi sonucunu doğurmuştur. Her iki projenin en önemli sonuçlarından biri düşük gelir gruplarının kentin merkezinden çevreye göçünü zorlamak olmuştur(Moulaert,2001:156).

Frankfurt'ta evsizlik problemi ve kent merkezinde yeniden yapılanma bağlamında sosyal konut politikasında meydana gelen değişimler, yerel yönetim kararlarıncı şekillendirilmiştir: Frankfurt yerel yönetimi, merkezde ortadan kalkan ucuz –erişilebilir konut miktarını dengelemek yerine, kamu destekli konut üretim programlarını bırakarak,

özel sektör-kamu işbirliğiyle üretilen lüks konut üretimine yönelmiştir. Uygulanan bu konut politikaları, en çok yabancı işçileri olumsuz yönde etkilemiştir; bu kimselerin konut temini giderek özel pazar koşullarına bağlanmış; yeniden yapılanmanın başlamadığı yerlerde gettolaşma süreci devam etmiştir(Keil&Lieser, 1992:55).

New York'un Lower East Side bölgesinde uygulanan yeniden yapılandırma, Konut Bakanlığı nezaretinde, Koruma ve Geliştirme Kurumu tarafından, süzülme (gentrifikasyon) sürecini destekleyecek biçimde düzenlenmiştir. Bu gelişim, kente ait konut stokunun açık artırmada satılması ile sağlanmaya çalışılmıştır. Kentin konut politikasının alacağı şekil, kendisini söz konusu mekanın ekonomik ve sosyal yeniden yapılanmasında göstermiştir. Emlak sektörünün bu yeniden yapılanmayı başarabilmesi için, bölgenin istenmeyen unsurlardan temizlenmesinde polis desteği devreye sokulmuştur. Temizlenen yerlerin ileriki amaçlar için kullanılabilmesi için, evsizlerin yerel parklardan çıkarılması öncelikli adım olarak düşünülmüştür(Reid&Smith:1993:198).

Görüldüğü gibi, her üç kentte yaşanan dönüşüm, evsizlerin ve dar gelirlili kimselerin konut ihtiyacının karşılanmasında devlet müdahalesinin artık geçerli olmadığını ortaya koymaktadır. Diğer bir deyişle, refah devletinin bir yeniden dağıtım eseri olarak konut yatırımlarını dezavantajlı kitleler tarafına yönlendirmesi durumundan giderek uzaklaşmaktadır. Meydana gelen sorun, kent içi yoksullar açısından, büyük ölçüde kentsel mekanın örgütleniş mantığının değişmesinden kaynaklanmaktadır. Kentsel mekanın yeniden örgütleniş süreci, aynı zamanda 'kentsel yoksulları' ortaya çıkaran ve görünür kılan süreçtir. Bu çerçevede, 'girişimci kent' modelinin benimsendiği kentlerde, kent merkezindeki eski yerleşimler yıkılmakta; bunların

yerlerine lüks konut, küresel hizmetlere yönelik ofis, hipermarket gibi, kentin zenginleşmesi hedeflenerek yapılan yatırımlar geçmektedir. Bu tür yatırımlar sonuç olarak bir zenginlik yaratsalar bile, bu zenginlikten tüm kentli kitleler eşit biçimde yararlanmamakta; hatta bazıları açısından eskiye göre kötüleşmeler meydana gelmektedir. Kent merkezinin söz konusu işlevlere tahsisi, merkezin görece yoksul eski sakinlerinin alt-kentlere göç etmek zorunda kalmalarını; işe ulaşma imkanlarının zorlaşmasını; daha yüksek barınma ve yolculuk maliyetleriyle yüz yüze gelmelerini ve sonuçta kentsel mekanda yaratılan yeni işlevlerden de yararlanamamalarını gündeme getirmektedir.

Kentsel mekanın yeniden örgütlenmesi ile, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde gözlenen kentsel yoksulluk biçimleri arasındaki ilişki, Batılı ülke kentleriyle benzer ve farklı yönleri sahiptir.

3.(Sonuç Yerine): Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye Açısından Durum

Birleşik Devletler ve Kuzey Avrupa'daki kentsel yoksulluğun kent merkezlerinde yoğunlaştığı gözlenmektedir. Buralarda yaşanan sanayisizleşme dolayısıyla, yönetim faaliyetleri ve küresel işlevler dışında kalan iş yaşamı alt-kentlere kaydığından, merkezde yaşamını sürdüren dezavantajlı kitleler ya doğrudan işsiz kalma nedeniyle ya da ancak ilerleme pozisyonu olmayan hizmet sektöründeki düşük ücretli işler bulabilmeleri dolayısıyla, içinden çıkılması mümkün görünmeyen bir yoksulluk sarmalında yaşamaktadırlar. Buralarda yaşayan kitle, ağırlıklı olarak yabancı göçmen veya etnik dezavantaja sahip, eğitim düzeyi düşük yerli kimselerden oluşmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde, özellikle büyük kentlerin çöküntü alanlarında benzer bir süreç görülmekle beraber; tüm kentsel yoksulluk

kompozisyonu kent merkeziyle sınırlı değildir. Söz konusu ülke ve kentlerde, yoğun bir iç göç olması dolayısıyla, kentin görece dışında kalan, daha sonra kentin gelişimiyle beraber merkeze yaklaşan gecekondular, varoş benzeri yapılar ortaya çıkmaktadır. Buralardaki yoksulluk ağırlıklı olarak kırsal yoksulluğun kente taşınmasıdır. Kente gelen tüm kitlenin formel sektör içinde massedilmesi mümkün olmadığı için, bu kitlenin ağırlıklı bir bölümü, informal sektör içinde, geleneksel dayanışma kalıplarına bağlı yaşam stratejileri geliştirerek varlığını sürdürmektedir. Ancak, 80'li yıllardan bu yana ortaya çıkan gelişmeler: küreselleşme sürecinin etkisiyle işsizliğin artışı; kentsel rantlarının yükselmesi; gelir dağılımındaki eşitsizliklerin artması; refah devletindeki gerilemeler; geleneksel dayanışma kalıplarıyla üstesinden gelinemeyecek ağır bir yoksulluk ve yoksunluk durumunu ortaya çıkararak bu kitleleri marjinalleştirmektedir. Bu kitleler, marjinalleştikleri oranda, kendi kabuklarını yırtmaya yönelik daha saldırgan, zaman zaman illegal yaşam stratejileri geliştirmeye başlamaktadır. Bu durumda, Batılı kent merkezlerinde 'sınıf-altı yoksulluğu' olarak nitelenen ve ekonomik dezavantajın yanı sıra davranışsal karakteriyle de ön plana çıkan yoksulluk ile gelişmekte olan ülkelerin gerek kent içi çöküntü bölgelerinde gerekse de gecekondular, varoş benzeri yapılarında gözlenen yoksulluğun karakteri birbirine yaklaşmış olmaktadır.

Diğer yandan, küreselleşme süreci ile kentsel yoksulluk arasındaki ilişkiyi otomatik bir süreçte kendiliğinden işlev gören bir mekanizma olarak görmek de yanıltıcı olmaktadır. Zira, bir kentin yeniden örgütlenmesinde, sanayisizleşmesinde veya yeniden sanayileşmesinde, yoksullara gelir transferi yapıp yapmamasında; kent merkezini küresel şirketlere açıp açmamasında ulus devlet ve kentsel otorite bir tercih kullanmış olmaktadır. Ayrıca, kentsel yeniden

yapılanma çalışmalarının topyekün olarak, sermayenin yararlarından yana işleme nosyonunun bir parçası olarak görülmesi de mümkün değildir. Zira, politik düzeyin gözetmek durumunda olduğu küresel sermaye dışında da unsurlar bulunmaktadır; politik sistemin bir seçim mekanizmasıyla iş başına gelme ve seçmen desteğiyle yönetimde kalma gibi bir pozisyonunun olduğu hatırd tutulduğunda, sınırlı bir elit dışında kalan çoğunluğun istem ve ihtiyaçlarının sürekli biçimde göz ardı edilmesi de güçtür. Nitekim, bir kentin hangi oranda küresel sermayeye aılabileceği, bunların kullanımına yönelik mekanların ne denli genişletilebileceği, yerel yönetimin kararı dışında başkaca faktörlerin de göz önüne alınmasını gerektirebilecektir.

Ulus devletin kentler üzerindeki etkisi geçmişe oranla zayıflamış gibi görünmesine rağmen, kent yönetimleri ulus devlet otoritesinden ayrılmış değildir. Diğer yandan, ulus devletin kurmuş olduğu yasal erveler kentsel yönetimler için de bağlayıcıdır. Örneğin, yabancılardan mülk edinme hakları, kamulaştırmanın niteliği, kaynakları, amacı ulusal prosedürlerle sınırlanmıştır. Diğer taraftan, her kentin yeniden yapılanma potansiyeli, sınırsız lde düzenlemeye uyum değildir. Kentteki tarihsel olarak yerleşik yapıların, örneğin kamusal alanların, merkezi yönetime bağlı kuruluşların yerlerinin, tarihi ve kültürel miras niteliğindeki yapı ve yerlerin, yasal mülkiyet haklarına sahip zengin veya yoksul yerleşim yerlerinin değiştirilmesi göründüğü kadar kolay olmayabilir. Söz konusu yapıların ortadan kaldırılması veya kullanım amaçlarının değiştirilmesi, hem yasal hem de mali kısıtlara sahiptir. Böyle bir kısıtın olmadığının varsayılması durumunda bile politik karar tercihin bu yönde kullanılması siyaseten akılcı olmayabilir. Sonuç itibari ile her tür kentsel yeniden yapılanma girişiminin, karşı konulmaz bir küresel baskının sonucu olarak görülmesi mümkün değildir.

Diğer yandan, tüm kamusal yönetimlerin akılcı olmayan verimsiz yöntemlerle işlediğinin de veri olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Dar gelirli kitlelere yönelik olarak yapılan toplu konut girişimleri kimi ülkelerde barınak sorununu çözen optimal bir yöntem iken, kimi ülke kentleri için bizatihi bir dışlanma ve yoksulluğun yeniden üretim mekanı olma konumuna gelmiştir.

Ayrıca, işsizliğe neden olarak gösterilen kentsel düzeyde sanayisizleşme olgusu, tüm dünya kentlerini bağlayıcı nitelikte değildir. Örneğin, gelişmekte olan ülkelerden biri olan Türkiye'nin İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa, Adana gibi büyük kentleri, aynı zamanda en büyük sanayi ve ticaret kentleridir. Bu kentlerdeki temel istihdam alanı halihazırda imalat sektörüdür(7). Nitelikli ve yüksek getiri sağlayan işlerde bir azalma ve niteliksiz işlerin sayısında bir artış olduğunun ve buna bağlı olarak gelir düzeyinde ciddi eşitsizliklerin olduğu yadsınamaz ise de, bunun her yereli bağlayacak tarzda eşit etkinlik düzeyinin olduğunu öngörmek güçtür.

Son tahlilde, kentsel yoksulluk ve beraberinde getirdiği mekansal tezahürlerin genel geçer bir çerçevede formüleştirilmesi mümkün görülmemekle beraber; küreselleşmenin olası etkilerine maruz kalma veya küresel zorlamaların 'gereklerini' aynen uygulamaya koyma durumunda, benzer gelişimlerin ortaya çıkmasını beklemek mümkündür. Bu itibarla, küresel sistemle entegrasyonun niteliğine göre, çeşitli kentsel yoksulluk tiplerinin ve nedenlerinin değişik coğrafyalarda şu şekilleri almaları mümkün görünmektedir:

1.ABD ve Kuzey Avrupa ülkelerinin kentleri; buralardaki sorun, küreselleşme sürecinin getirdiği politik-ekonomik dönüşümler neticesinde, özellikle etnik dezavantaj taşıyan ve çoğunlukla göçmenlerden oluşan kent içi yoksulları kapsamaktadır. Getto yoksulları

veya sınıf-altı biçiminde isimlendirmelere sahip olan bu kitle, mutlak yoksulluğun ötesinde bir takım özelliklerle -sosyal dışlanma; marjinalleşme; illegalleşme gibi- birlikte düşünölmektedir.

2.Latin Amerika, Orta Doğu ve Asya öлке kentleri; bu grupta Singapur, Japonya gibi Uzak doğulu olanlar hariç tutulduğunda, az gelişmiş ve gelişmekte olan ölkeler bulunmaktadır. Bu ölkelerdeki yoksulluk, küresel nitelikli politik-ekonomik dönüşümlerin eşlik ettiği, kırsal parçalanma sonucunda oluşan iç göçlerden kaynaklanmaktadır. Bu ölkelerde sosyal dışlanmanın bir tezahürü olan mekansal ayrımlaşmalar görece daha düşük yoğunluklu, yoksulluk ise daha ağır/yaygın bir problemdir. Yoksulluktan çıkılmasının önündeki engeller; bir yandan, ilerleme imkanı olmayan fason işlerin, bu öлке kentlerinin uluslararası iş bölümünde kendilerine düşmüş olması; diğer yandan, az gelişmişlik kısılacı dolayısıyla yüklü bir borç altında olmaları ve ekonomik krizlere sıklıkla maruz kalmalarıdır.

3.Doğu Avrupa, Balkan ölkeleri ve Rus Kentleri; bu ölkelerin kentleri, ulusal kalkınmacı/sosyalist sistemden pazar ekonomisine geçişin sıkıntılarını yaşamaktadır. Bu ölkelerde öncesinde görece iyi olan gelir dağılımı giderek bozulmakta ; ulusal kalkınmacı/sosyalist sistemdeki kolektif düzenleme koşulları altında mümkün olmayan bir sosyo-mekansal eşitsizlik deneyimi güçlenmektedir. Kentsel mekanın örgütlenişinde meydana gelen farklılaşma; bu öлке kentleri açısından travmatik bir dönüşümü sergilemektedir(8).

4.Sahra Altı Afrika Ölkeleri; Bu ölkelerin bir yandan uzun bir kolonizasyon geçmişinin olması; diğer yandan, kalkınma düzeyi olarak dünyanın en gerilerinde yer almaları dolayısıyla 'mutlak yoksulluk' düzeyinde bir yoksulluk sorunları bulunmaktadır. Bu ölkelerde kırsal yoksulluk ve kentsel yoksulluk arasında bir ayırım yapma; yoksulluğun

kesif yaygınlığından ötürü anlamlı değildir. Bu ülkelerin kentleri, çeşitli uluslararası kuruluşlardan (Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler, UNİCEF gibi) aldıkları yardımlarla ayakta durmaya çabalamaktadır. Bu kentlerdeki yoğun yoksulluk tablosunu, AIDS gibi ölümcül hastalıkların yaygınlığı daha da kötüleştirmektedir.

Bu tablo içinde, Türk kentlerinin pozisyonu, daha ağırlıklı olarak Doğu Avrupa ve Latin deneyimlerini andırmaktadır. Doğu Avrupa kentlerinin deneyimiyle ortak yönü, 80'ler sonrasında ulusal kalkınmacılığın terk edilip görece daha liberal bir politik uygulamaya doğru geçilmesinden; Latin deneyimiyle ortak yönü, kırsal parçalanma ile meydana gelen göç sonrasında yaşanan kentleşmeyle ilgisinden dolayıdır. Ancak, daha zayıf bağlantıları olmakla beraber; Batı Avrupa/Amerika ve Afrika deneyimleriyle de benzerlikler kurulabilir.

Batı ile benzerlik, özellikle kentsel yoksulluğun yaşanma kalitesi ve ekonomik-politik dönüşümlerle derinleşmesinde görülebilir. Sistemle uyumlu, görece kendi halinde, kentin dışındaki kamu arazilerine el koymayla sınırlı bir çerçeveye sahip olan gecekondu yoksulluğu; kolay yoldan sınıf atlamaya yönelik, informal ilişki ağlarının desteğinde, zaman zaman illegal boyutlar alabilen daha saldırgan bir girişimcilik stratejisinin gelişebileceği bir karaktere doğru evrilmektedir(9). Yükselmek adına pek çok şeyi göze alabilecek bu kitlenin davranış biçimi ile; Batı'nın sınıfaltı yoksullarının, hayatta kalabilmek ve kendisini dışlayan toplumdaki, kendi hakkına düşeni koparabilmek düşüncesiyle başvurduğu illegallik eğilimi benzerlik gösterebilir. Ancak, sınıf-altının bu yolla 'sınıf atlama' ve içinde bulunduğu kabuğu kırma şansının olmadığı söylenebilir.

Herhangi bir kolonizasyon deneyimi olmayan Türk kentleri ile bazı Afrika kentleri arasında kurulabilecek bağlantı ise, yetersiz

beslenmeyi tanımlayan 'mutlak yoksulluk' tan ziyade temel yapabilirlik olanaklarından yoksunluk olarak tanımlanan 'insani yoksulluk' üzerinden olabilir(10). Türkiye'nin özellikle Doğu ve Güney Doğu kentlerinde var olan yeterli beslenme, temiz su, sağlık, eğitim imkanlarından yoksunluk durumu, aynı oranda olmasa bile, nitelikçe benzer bir yoksulluk durumunu ortaya çıkarmaktadır.

Diğer yandan, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, barınma sorununun yoksullar açısından öteden beri çözümsüz kaldığı görölmektedir. Yoksulların konut ihtiyaçlarını, devlet olanaklarına başvurmaksızın kendi yöntemleri ile çözmeye çalışmaları, bu ülke kentlerindeki sağlıksız kentleşmenin temel nedenidir. Büyük kentlere kırsal alandan yapılan göçler, bir çok gelişmekte olan ülke kentinde aşırı kalabalıklaşma, hava kirliliği, konut yetersizliği gibi sorunlara yol açmıştır. Kırsal alandan çeşitli nedenlerle yapılan göçler, bir çok gelişmekte olan ülke deneyiminin gösterdiği gibi, aynı zamanda kentsel yoksulluğun oransal artışı için bir neden oluşturmaktadır. Örneğin, Malezya kentleri olan Sabah ve Sarawak'ın konu edildiği bir araştırmaya göre, bu kentlerdeki kentsel yoksulluk oranının artışı; bir yandan, kır kökenli yoksulların kentlere iş bulma ümidiyle gelmelerinden; diğer yandan, yoksul yabancı göçünden kaynaklanmaktadır. Ancak, bu kentlerdeki tüm yoksullar, kır kökenli değildir. Yoksul göçleri, kentsel yoksulluğun ana nedeni olmayıp, bu yoksulluğun artışına katkı sağlayan bir faktör olarak düşünölmektedir. Göçün yanı sıra, yetersiz eğitim, işsizlik, gelir azlığı, aile büyüklüğü gibi faktörler de kentsel yoksulluğun artışına neden olarak gösterilmiştir (Siwar& Kasim, 1997:1527).

Konuya Türkiye açısından bakıldığı durumda, yeni kentsel yoksulluğun, Batı'dakine benzer şekilde devletin konut sektöründen çekilmesiyle ilgili bir yönünün bulunmadığı göröölür. İthal ikameci olarak

adlandırılan 80 öncesi dönemde de, 80'lerin hemen sonrasındaki dışa açık büyüme döneminde de, orta ve alt sınıfların konut ihtiyacının karşılanmasına yönelik ciddi bir politika izlenmiş değildir. Toplu Konut İdaresi, Oyak, SSK benzeri kurumların orta sınıf çalışanlar için konut üretim projeleri ve buna benzer kooperatif örgütlenmeleri çok sınırlı bir başarıya ulaşmıştır. Dolayısıyla, devletin konut yatırımından çekilmesi dolayısıyla meydana gelmiş olan ilave bir sorundan bahsedilmesi güçtür.

Türkiye'deki kentsel yoksulluk ve onun kentleşme ve konut meselesiyle ilgisini kuran görüşler, daha çok gelirin ve kentsel rantın yeniden dağıtımı üzerinden olmaktadır. Buna göre, ithal ikameci dönemde görece yüksek olan ücretler, toplumsal eşitsizliği/ağır yoksulluğu önleyen bir mekanizma olarak işlev görmüştür. Fakat 1980 sonrasında liberalizasyon programları çerçevesinde, ücretler genel seviyesinin düşmesi ve devletin yeniden dağıtım işlevini, ekonomideki ağırlığının giderek azalmasına paralel olarak piyasaya bırakması, geniş toplum kesimleri arasındaki uzlaşmanın yıkılmasına ve büyük gelir uçurumlarının meydana gelmesine yol açmıştır. Türkiye'deki kentleşmeyi, gecekondulaşma-informelleşme-mafyalaşma üçgeninde açıklayan Işık ve Pınarcıoğlu'na göre (2001:77); 1980 öncesinin masum barınma ihtiyacının bir sonucu olarak ortaya çıkmış olan gecekondu; devletin toplumsal kesimler arasındaki hakem rolünden çekilmesiyle beraber, kente önce gelenlerin, informal ilişki ağları yardımıyla, saldırgan bir servet edinme ve sınıf atlama aracı olmuştur. Kente sonra gelenler ise, el konabilecek kamu arazisi kalmadığı için kiracı konumunda kalmışlar ve yoksulluk sarmalını aşacak kaynaklara erişememişlerdir.

Tekeli'ye göre ise, meydana gelen bu durumun arkasında, ikinci dünya savaşı sonrasında izlenen popülist politikalar bulunmaktadır. Buna göre, siyasetçiler patronaj ilişkisi içerisinde kendilerinin yandaşı olan gruplara kentsel rantı dağıtmışlardır. Bu rantı kolaylıkla dağıtabilmelerinin bir nedeni, devlet kasasından herhangi bir kaynağın çıkmasına gerek olmaması; diğer bir nedeni ise, boş kamu arazilerinin sınırına ne zaman gelineceğinin hesap edilmemiş olmasıdır. Değişik kesimlere, birbirinin aleyhine rant yaratma olanağı verildiği için, geniş bir koalisyon kurulabilmiştir. Özellikle kentsel arsa rantlarının dağıtımıyla mülk sahipleri lehine oluşturulan durum; mülk sahibi olmayanların bedelsiz olarak hazine arazilerine el koyması ve aflarla yasallaştırılmasıyla telafi edildiği için; diğer bir ifadeyle, gecekonducular kentsel ranta ortak edildiği için, popülist politikaların sürdürülmesi için gereken ideal bir ortam hep sıcak kalmıştır(Tekeli, 2001:50). Ancak, yakın dönemde, el konabilecek ve bunun üzerinden yaşam stratejisi geliştirilebilecek bir kaynak olarak hazine arazilerinin sınırına gelindiği için toplumsal kesimler arasındaki koalisyonun dağıldığı söylenebilir. Sonuç olarak, gelişmiş ülkelerdeki refah devletinin tasfiyesi ile yoksulların evsizliği arasında kurulan ilişki gelişmekte olan ülkeler açısından daha dolaylı bir etkiye sahiptir.

Yukarıda ana hatlarını çizmeye çalıştığımız tabloya, parça parça bakıldığında görülmeyen, fakat hemen hemen tümünü birleştiren bir çerçeve bulunmaktadır: O da, tüm dünya kentlerinde her geçen gün yoksulların daha yoksul, zenginlerin ise daha zengin hale geldiği; diğer bir ifadeyle gerek ülkeler arasında gerekse de ülkelerin kendi içlerinde derin eşitsizliklerin olduğudur(11). Bugün dünyanın gelir dağılımı bakımından en iyi durumda olduğu söylenen İsviçre, Norveç, Hollanda ülkelerinde bile yoksullarla zenginler arasında birkaç kat fark vardır.

Diğer yandan bu ülke kentlerinde, yaşam standardı açısından yerliler ve diğerleri arasında derin ayrımlar mevcuttur.

Görüldüğü gibi, kentsel yoksulluk sorunun oluşumundaki yapısal faktörlerin etkinliği, ülkelerin özgül durumlarına göre değişkenlik göstermektedir. Buna göre, Weber'in de belirttiği gibi, sosyolojinin yapabileceği, belli durumlarda belli eylemlerin olma olasılığını ifade başarısıdır. Diğer bir anlatımla, hem verili bir eylemin anlamını kavrama, hem de bu eylemin benzer koşullar altında olma olasılığını göstermektir.

Sonnotlar:

- (1) *Türkçe'ye sınıfaltı biçiminde çevrilen 'underclass' kavramı, alt sınıf anlamına gelen 'lower class' kavramından farklı bir vurguya sahiptir. Zaman zaman bu ayrıma dikkat edilmeksizin, 'underclass' in alt sınıf biçiminde tercüme edilebildiği görülmektedir. Söz konusu ayırım konusunda çok titizlenilmemesini mazur gösterebilecek bir etken ise underclass'ın, bu kavrama en çok başvuru alan Amerikan ve Anglo-sakson literatürde dahi tanımlı/belirgin bir karşılığının bulunmamasıdır. Diğer ülke bağlamlarında, underclass ile kastedilen kitleye bire bir karşılık gelecek bir kitleyi tanımlamak oldukça güçtür. Zira, bu kitleyi tanımladığı varsayılan özellikler ağır biçimde etnik/kültürel özgüllükler barındırmaktadır. Diğer yandan, sınıf kavramının klasik ayırıcılığını kaybettiğini öne süren görüşler bir kenara bırakılırsa, sınıflı toplumlar için bu kavramın daha az muğlak olduğu söylenebilir. Bilindiği gibi Giddens, Batı'daki sınıflı toplumu, gerek pre-modern gerekse Batılı olmayan toplumlardan ayırıcı bir özellik olarak 'sınıflara bölünmüş' toplumlar ve sınıflı toplumlar kavramlarına başvurmaktadır. Bu ayırımın doğru olduğunu kabul etsek bile; sınıf kavramının, belli özellikleri taşıdığı varsayılan hayali-zihinsel bir kurgu olduğu hatırdta tutulduğunda, 'sınıf-altının' sınıflı toplumun en hayalisi olduğu söylenebilir. Bu kavramın bir çok başka kültürde olduğu gibi Türkçe'de de henüz bir karşılığının olmaması, toplumsal yapıda tekabül ettiği bir kitlenin bulunmaması anlamında bir şanstır.*
- (2) *Özdek'e göre, Dünya Bankası'nın Üçüncü Dünyaya uyguladığı bu standart, bu dünyanın bireyelerine birer dolar değer biçilmesinden başka bir anlama gelmemektedir. Yasemin Özdek; 'Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kışkacında İnsan Hakları', **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, (edt).*

Yasemin Özdek, 1.Baskı, Ankara:TODAİE/ İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayını,2002, s.3 içinde

- (3) Örneğin, Belfast'taki sınıf-altının, toplumun geri kalanından farklı tutum ve davranışlara sahip olup olmadığı araştırıldığı bir çalışmada, sınıf-altının iddia edildiği gibi bir 'çalışma etiği taşımama' durumunun olmadığı sonucuna varmıştır. Leonard'a göre, Belfast'taki sınıf-altı sorunu, kişilerin farklı davranış biçimlerinin/etik tutumlarının olmasıyla tanımlı olmayıp; informal işgücü talebi veya formal sektörün yetersizliği gibi yapısal faktörlere bağlıdır. Madeleine Leonard, 'The Long-Term Unemployed, Informal Economic Activity and The Underclass In Belfast: Rejecting or Reinstating The Work Ethic', **IJURR**, 1998, s.56
- (4) Bu tür yaklaşımlara örnek olarak, yoksulluğun kültürel faktörlerle analiziyle ilgili çalışmalarda sıklıkla değinilen Murray'ın 'Losing Ground' adlı çalışmasında öne sürdüğü görüşler verilebilir. Charles Murray, **LOSING GROUND/ American Social Policy**, 1950-1980, U.S.A : Basic Books, 1984
- (5) Noyelle'e göre, ekonominin manifaktürden hizmet/ bilgi teknolojilerine kayması, kentsel yapıya da etkilemekte; iyi eğitilmiş işgücüne sahip kentler firmaların yer seçimi tercihlerini etkileyerek avantaj sağlamaktadır.Thierry Noyelle, **The New Technologies and Services: Impacts on Cities and Jobs**,U.S.A: University of Maryland Publication,1985, s.24
- (6) Duncan ve Hoffman'a göre; Mead, Murray ve Ellwood gibi yazarların dile getirdiği bu düşünce biçimi, çalışmama ile devlet yardımı arasındaki ilişkiyi açıklama olanağı vermemektedir.Zira, son yıllarda refah yardımlarının miktarının azalıyor olmasına rağmen, çalışma oranının artmıyor olması; bu yardımların çalışmama yönünde bir teşvik oluşturduğu düşüncesini geçersiz kılmaktadır. Greg J.Duncan – Saul D.Hoffman, 'Teenage Underclass Behavior and Subsequent Poverty: Have The Rules Changed?', **The Urban Underclass**, (edt.) C.Jenks – P.Peterson, Washington D.C: The Brooking Istitution Press, 1991, s.166 içinde
- (7) Örneğin, Bursa il merkezindeki çeşitli sektörler içinde istihdam edilen 344 714 kişiden 148 093'ü imalat sanayinde çalışmaktadır. İstihdam hacmi bakımından imalat sanayinden sonra ikinci sırada 76 106 kişi ile toptan ve perakende ticaret sektörü yer almaktadır. İstanbul kentine bakıldığında da imalat sanayinin ilk sıradaki ağırlığını koruduğu görülmektedir.Burada da ikinci sırayı toptan ve perakende ticaret almaktadır. **Hane Halkı İşgücü İstatistikleri-İl Merkezleri**: Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Samsun; Ankara: D.İ.E Yayını : Yayının no: 2739, 2001, s.109,177
- (8) Bu grupta yer alan Macar, Polonya, Rus ve Çek deneyimleri için bkz. Ludek Sykora, 'Local Urban Restructuring as a Mirror of Globalization Processes:Prague In The 1990s', **Urban Studies**, vol.31(7), 1994,s.1149 ; Adrian Smith, ' Breaking The Old', **Geographies Of Economics**,(edt.)

Roger Lee-Jane Wills, *First edition, London: Arnold Publ.,1997, s.333-341 içinde*

- (9) Pınarcıoğlu ve Işık, yeni dönemin baskın göçmen tipinin özelliği olarak tanımladıkları 'saldırgan girişimcilik stratejileri'ni , enformal sektörün önünü açan ve 80'ler öncesinde pek mümkün olmayan bir durum olarak değerlendirmektedir. Melih Pınarcıoğlu-Oğuz Işık, 'Kent Yoksullarının Ağ İlişkileri: Sultanbeyli Örneği', **Toplum ve Bilim**, sayı 89, 2001, s. 35,36
- (10) Mutlak yoksulluk için kullanılan bir dolarlık gelir standartına göre, Türkiye'de yoksulluk sınırı altında yaşayan nüfusun oranı %2.4' tür. Buna karşın, temel yapabilirlik olanaklarından yoksunlukla tanımlanan 'insani yoksulluk oranı %16.4'e çıkmaktadır.Çeşitli öznel faktörlerden dolayı Türkiye'de henüz yaygın bir mutlak yoksulluğun şartları olmasa bile; insanlık onuruna yaraşır kaliteli bir yaşam sürdürebilmenin olanaklarının da yeterli olduğu söylenemez. Yeşim M. Oruç, ' Küresel Yoksulluk ve Birleşmiş Milletler', **Toplum ve Bilim**, sayı 89, 2001, s.81
- (11) Örneğin 80'li yılların başında gelir dağılımındaki eşitsizlik, en alttaki ve en üstteki gelir grupları bakımından Londra'da 3.85(İngiltere ortalaması 3.75) kat iken ; 90'lı yıllarda, yaklaşık üç misli artışla 8.17(İngiltere ortalaması 5.94) kata ulaşmıştır. Hem ulusal hem kent bazındaki eşitsizlik artmış olmakla beraber; kentteki gelir dağılımı eşitsizliği ulusal ortalamanın üstüne çıkmaktadır.Diğer yandan,İngiltere'nin en yoksul gelire sahip yerlerinde, 65 yaşın üstündekiler için ölüm oranı, genel ortalamanın üç katıdır. Ray Pahl, ' Market Succes and Social Cohesion', **IJURR**, vol..25(4),2001, s.881

Kaynakça

- Baeten, Guy. 'The Europeanization of Brussels and the Urbanization of Europe: Hybridizing The City Empoverment and Disempowerment In The EU Distict'; **European Urban and Regional Studies**, 8(2), 2001
- Bauman, Zgymunt . **Çalışma Tüketicilik ve Yeni Yoksullar**, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1999
- Bondi, Liz –Christie, Hazel. ' Gender', **Britain's Cities**, (edt) Michael Pachione, London: Routledge, 1997
- Bradly, David. ' Rethinking the Sociological Measurement of Poverty', **Social Forces**, vol.81(2)
- Buck, Nick v.d. ' Dynamics of The Metropolitan Economy' ; **Divided Cities**, (edt), Susan S Fainstain, Ian Gordon, Michael Pachione; First Edition,Cambridge/Oxford: Blackwell Publ, 1992
- Duncan, Greg J. –Hoffman, Saul D. ' Teenage Underclass Behavior and Subsequent Poverty: Have The Rules Changed?' , **The Urban Underclass**, (edt.) C.Jenks – P.Peterson, Washington D.C: The Brooking Istitution Press, 1991
- Dunford, Michael. 'Divergence, Instability and Exclusion: Regional Dynamics In Great Britain'; **Geographies Of Economics**,edt. Roger Lee-Jane Wills, First edition, London: Arnold Publ.,1997
- Fainstain, Susan S. ve Harloe, Michael. ' *Introduction: London and New York In The Contemprary World*'; **Divided Cities**, (edt), Susan S Fainstain, Ian Gordon, Michael Pachione; First Edition, Cambridge/Oxford: Blackwell Publ, 1992
- Goldsmith, Edward. ' The Winners and The Losers', **The Case Against The Global Economy**,(edt.) Jerry Mander - Edward Goldsmith, San Francisco: Sierra Club Books, 1996
- Hane Halkı İşgücü İstatistikleri–İl Merkezleri**: Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Samsun; Ankara: D.İ.E Yayını : Yayının no: 2739, 2001
- İşık, Oğuz ve Pınarcığlu, Melih. **Nöbetleşe Yoksulluk-Sultanbeyli Örneği**, 1.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001
- İnsel, Ahmet. ' İki Yoksulluk Tanımı' ve Bir Öneri'; **Toplum ve Bilim**, sayı 89, 2001
- Jargowsky, Paul A And Bane, Mary Jo. ' *Ghetto Poverty In The United States,1970-1980*' in ; **The Urban Underclass**, edt.C.Jenks – P.Peterson, Washington D.C: The Brooking Istitution Press, 1991

- Keil, Roger ve Lieser, Peter. ' Frankfurt: Global City- Local Politics', **After Modernism** (edt.) Peter Smith, USA: Transaction Publishers,1992
- Leonard, Madeleine. 'The Long-Term Unemployed, Informal Economic Activity and The Underclass In Belfast: Rejecting or Reinstating The Work Ethic', **IJRR**, 1998
- Moulaert, Frank. 'Euralille/ Large Scale Urban Development and Social Polarization' **European Urban and Regional Studies**, Vol.8(2), 2001
- Murray, Charles. **LOSING GROUND/ American Social Policy, 1950-1980**, U.S.A : Basic Books, 1984
- Noyelle, Thierry. **The New Technologies and Services: Impacts on Cities and Jobs**,U.S.A: University of Maryland Publication,1985
- Oruç, Yeşim M. ' Küresel Yoksulluk ve Birleşmiş Milletler', **Toplum ve Bilim**, sayı 89, 2001
- Özdek, Yasemin. 'Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kısacasında İnsan Hakları',**Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, (edt.)Yasemin Özdek, 1.Baskı,Ankara:TODAİE/ İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayını, 2002
- Pacione, Michael. ' Urban Restructuring and The Reproduction of Inequality In Britain's Cities', **Britain's Cities** (edt) Michael Pacione, London: Routledge, 1997
- Ray Pahl, ' Market Success and Social Cohesion', **IJRR**, vol..25(4),2001
- Pınarcıoğlu, Melih - Işık, Oğuz. 'Kent Yoksullarının Ağ İlişkileri: Sultanbeyli Örneği', **Toplum ve Bilim**, sayı 89, 2001
- Rankin, Bruce H. -Quane, James M. ' Neighborhood Poverty and The Social Isolation of Inner City African-American Families' **Social Forces**, Vol.79 (1) , 2000
- Reid, Laura ve Smith, Neil. ' John Wayne Meets Donald Trump: The Lower East side as Wild Wild West' ; **Selling Places**, (edt.)Gery Kearns ve Chris Philo, UK: Pergamon Press, 1993
- Rifkin, Jeremy. 'New Technology and The End of Jobs', **The Case Against The Global Economy**,(edt.) Jerry Mander - Edward Goldsmith, San Francisco: Sierra Club Books, 1996
- Sassen, Saskia. **Cities in a World Economy**; California: Pine Forge Press, 1994
- Seyyar, Ali. 'Sosyal Siyaset Açısından Yoksullukla Mücadele'; **Yoksulluk. Cilt I.** (edt)A.Emre Bilgili-İ.Altan, 1.Baskı,İstanbul: Deniz Feneri Yayınları, 2003

- Siwar, Chamhuri ve Kasim, Mohd. Yusof. 'Urban Development and Urban Poverty in Malaysia', **International Journal of Social Economics**, Vol. 24(12),1997
- Swyngedouw, Erik. 'Excluding The Other: The Production Of Scale and Scaled Politics'; in **Geographies Of Economics**,edt. Roger Lee-Jane Wills, First edition, London: Arnold Publ.,1997
- Sykora, Ludek. 'Local Urban Restructuring as a Mirror of Globalization Processes:Prague In The 1990s', **Urban Studies**, vol.31(7), 1994,s.1149 ; Adrian Smith, ' Breaking The Old', **Geographies Of Economics**,(edt.) Roger Lee-Jane Wills, First edition, London: Arnold Publ.,1997
- Şenses, Fikret. **Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk**, 1.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001
- Tekeli, İlhan. **Modernite Aşılırken Kent Planlaması**, 1.Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2001
- Wilson, William J. 'Another Look At The Trully Disadvantaged', **Political Science Quarterly**, Vol.106, Issue 4, Winter 91-92